

بررسی حقوق قرآن بر مسلمان

عبدالوکیل عیار¹

عبدالحمید حکیمی²

ORCID: 0000-0002-7812-9643

ORCID: 0000-0001-7799-5470

خلاصه

قرآن کریم کتابی است که سعادت دنیا و آخرت همه انسان را تضمین کرده است، ریسمانی است که هرکس به آن تمسک کند به منزل مقصودش می‌رسد، منبعی است که علماء از مطالعه و خواندن آن سیر نمی‌شوند، معجزه جاودانی است که اعجازش تا روز قیامت زنده است، این کتاب مقدس يك سلسله حقوقی را بالای پیروان خود دارد که موضوع این تحقیق را تشکیل می‌دهد و این حقوق طور ذیل خلاصه می‌شوند: حق ایمان و تعظیم، تلاوت ترتیل، تدبر و تذکر، اطاعت و پیروی، تبلیغ و تبیین و بالاخره حق دفاع از قرآن. قرآن بالای يك مسلمان چه حقوقی دارد؟ فرضیه یا سؤال تحقیق است، هدف این تحقیق بررسی وجایب و مکلفیت های يك مسلمان در برابر قرآن است با این نتیجه که يك مسلمان باید به قرآن من حیث اینکه کلام خداوند جل جلاله است باور داشته و تعظیم آن را کند، قرآن را تلاوت کند، در مفاهیم و معانی آن تأمل کند، به دستاویز قرآن عمل کرده، پیام قرآن را به دیگران تبلیغ نموده و بالاخره از این کتاب مقدس دفاع کند، این تحقیق با روش کتابخانه‌ای صورت گرفته که با ذکر فهرست مراجع پایان یافته است.

واژه‌های کلیدی: اطاعت، ایمان، تبلیغ، تدبر، تعظیم، تلاوت، حقوق قرآن.

20 /05/2021: ارسال تاریخ

25 /07/2021: پذیرش تاریخ

¹ استادان دبیرتمنت ثقافت اسلامی پوهنتون پولیتخنیک کابل، کابل- افغانستان، ayarabdulwakil@gmail.com

² استادان دبیرتمنت ثقافت اسلامی پوهنتون پولیتخنیک کابل، کابل- افغانستان، halim.hakimi52@gmail.com

You can refer to this article as follows:

بررسی حقوق قرآن بر مسلمان - A HAKIMI, A. AYAR, 870-854, p. 2021, V.8, N, 3, Academic Journal of History and Idea

Quran Rights Over Muslim

Abdul Wakil Ayar *

ORCID: 0000-0002-7812-9643

Abdul Halim Hakimi ^{3**}

ORCID: 0000-0001-7799-5470

Abstract

The Holy Quran is a book that guarantees the happiness of this world and the life after this world. It is a tool which everyone can reach their goals through. It is a source that scholars will never cease to stop reading and studying it. It is an everlasting miracle which will last until the day of judgment. This holly book has a series of rights over its followers which can be summarized as: The right to believe and respect, the write to recite and read, the right to think on it, the right to obey it, the right to explain and make it public and finally the right to defend from it. What are the rights of Holly Quran on a Muslim? This is the hypothesis of the research. The goal of this research is to explain the responsibilities of a Muslim with respect to Holly Quran, a Muslim has to trust on Holly Quran as the speech of Allah (SWT), respect it, read and recite it, think on its meaning and contents, follow its guidance, explain and spread the message of it to others and finally defend from this book.

Keywords: The rights of Holly Quran, Respect, Recitation, Think, Obey, Spread and Explain

Received Date: 20/05/2021

Accepted Date: 25/07/2021

* Prof. Dr. University of Politeknik, Kâbil- Afghanistan , ayarabdulwakil@gmail.com

** Prof. Dr. University of Politeknik, Kâbil- Afghanistan, halim.hakimi52@gmail.com

You can refer to this article as follows:

AYAR, A. HAKIMI, A., بررسی حقوق قرآن بر مسلمان , *Academic Journal of History and Idea*, V.8, N, 3 ,2021,p.854-870.

Права -Коран-а на мусульман

Абдул Вакил Айар *

ORCID: 0000-0002-7812-9643

Абдул Халим Хакими ^{4**}

ORCID: 0000-0001-7799-5470

резюме

Мусульманская священная книга, Коран, является книгой, которая гарантирует счастье этого мира и загробной жизни. Это источник, который ученые никогда не откажутся от чтения и изучения. Коран - это бесконечное чудо, которое продлится до Судного дня. Священная книга имеет ряд прав на содержание Коран-а, которые можно резюмировать следующим образом: Право верить и уважать, право читать и запоминать, право думать об этом, право следовать этому, право объяснять и обобщать, и наконец право защищаться от этого. А каковы права Священной книги для мусульман – Коран-а над человечеством? Такова гипотеза нашего исследования. Целью данного исследования является объяснение ответственности мусульманина по отношению к Корану. Настоящий мусульманин должен доверять, уважать, читать и понимать Коран как слово Аллаха (С.С), думать о Его значении и содержании, принимать Его советы, распространять послания Коран-а среди других людей и в конечном счете, защищать его.

Ключевые слова: Права Священного Корана, уважение, декламация, понимание, следование, распространение и объяснение

Получено: 21/04/2021

Принято: 29/05/2021

*Профессор, доктор Политехнического университета, Кабил, Афганистан ayarabdulwakil@gmail.com

**Профессор, доктор Политехнического университета, Кабил, Афганистан halim.hakimi52@gmail.com

Ссылка на статью:

AYAR, A- HAKIMI, A., *بررسی حقوق قرآن بر مسلمان*, академическая история и мысль, Т.8, NO.2, 2021, С.854-870.

مقدمه

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام علي سيد الانبياء والمرسلين محمد وعلي آل بيته الطيبين الطاهرين واصحابه الذين قاموا بتبليغ دينه ونشر دعوته و علي من تبعهم واهتدي بهديهم واستن بسنتهم الي يوم الدين.

قرآن قانونی است که در پرتو آن بشر به کمال سعادت می‌رسد. ذکر است که دل‌ها به آن زنده و سیراب می‌شوند. چراغی است بر فراز راه و نشان راهی است برای رسیدن به منزل مقصود. عنوانی است برای علم، ادب و عرفان. دروازه ایست به سوی شادابی جسم و جان، باغی است برای راحت جان و تن، صدای دل‌ویزش مونس دل‌های شکسته و داغ‌دیده است. کیمیای است برای شادابی روان‌های پژمرده. قلب را قوت، روح را طراوت و جسم را شادابی می‌بخشد، چهره را منور و دردهای جسمانی و روحانی را شفا می‌بخشد.

اهمیت تحقیق

این قرآن پاسخی برای همه پدیده‌های هستی و کلید رازهای پوشیده طبیعت است. همه کشف‌های علمی بشر در برابر آن همانند ذره‌ای در مقابل خورشیدند. کرانه‌های اعجاز آن هر عقل و هوش خردمند را مات و مبهوت می‌گرداند، بیانگر غایت خلقت موجودات است و دانش آن پایان نمی‌پذیرد.

این کتاب هم وسیله است و هم غایت. هم مقدمه است و هم متن. هم علم است و هم قانون. دین است و دولت. نظام است و حکومت. هم هنر است و هم علم. هم بشارت‌دهنده است و هم ترساننده. قرآن آرام‌بخش خواب‌های آشفته بشریت و راهنمایی منزل مقصود و سعادت آنان در این ناکجاآباد است. بشر گم‌کرده راه را راه می‌نماید. علم و دانش را از احتکار جباران و ستمکاران بیرون و در خدمت انسان مظلوم قرار می‌دهد.

این تحقیق کمک خوبی برای دعوته‌گران و مبارزان که شب و روز خود را در راه دعوت صرف می‌نمایند، بوده می‌تواند.

ضرورت عامه مردم به شناخت ابعاد گوناگون قرآن کریم نیز اهمیت موضوع را افزایش می‌دهد.

اهداف تحقیق

هدف از تحقیق هذا این است حقوق قرآن کریم توضیح، تبیین و مشخص گردد و توجه مسلمانان به این کتاب مقدس و یگانه پیام آسمانی جلب شود و بدانند که نسخه سعادت بخش زندگی و گنج بی پایان را الله متعال در اختیارشان قرار داده است که رسالت بزرگی در قبال آن دارند تا با رعایت این حقوق به عظمت از دست رفته خویش دست یابند و سعادت دنیا و آخرت نصیبشان شود، علاوه به این، تحقیق هذا برای پاسخ به سوالات ذیل صورت گرفته است:

1. قرآن کریم بر مسلمانان چه حقوقی دارد؛ تا مسلمانان به این حقوق آگاه شوند و رسالت خویش را در قبال قرآن کریم به صورت درست ادا کنند؟
2. مسئولیت يك مسلمان در برابر قرآن کریم چیست؟
3. آیا مسلمانان به عظمت و بزرگی قرآن کریم پی برده اند؟
4. سرنوشت ملتی که به این امانت بزرگ الهی بی توجهی کند چه خواهد بود؟

روش تحقیق

در این تحقیق از روش های ذیل استفاده شده است:

- روش کتابخانه ای: در این روش، نظریات مرتبط به موضوع، با مراجعه به کتابخانه ها از منابع علمی معتبر جمع آوری شده است.
- روش توصیفی - تحلیلی: در این روش منابع علمی دینی مرتبط به موضوع، توصیف و تحلیل شده است.
- مطالب از مراجع اصلی آن با ذکر مرجع نقل شده است.

موضوع تحقیق: حقوق قرآن بر مسلمان

قرآن کریم به عنوان کتاب خدا بر هر بنده مؤمن حقوقی به شرح زیر دارد:

اول: ایمان به قرآن کریم

قرآن یک کتاب مقدس آسمانی بوده که برای اصلاح احوال کافی است، اولین حقی که قرآن به ذمه ما دارد این است که یقین حاصل نماییم که قرآن کتاب الهی است و برای هدایت و راه نمائی ما نازل شده است. آن وقت است که با تحصیل چنین عقیده ای یک انقلاب در رابطه ما با قرآن برپا خواهد شد و آن وقت خواهیم فهمید که در این دنیا نعمتی بزرگتر از قرآن مجید موجود نیست و آنگاه تلاوت قرآن غذای روح، غور و فکر در آن نور دل و ذهنمان خواهد گردید.

ایمان یعنی پذیرفتن و قبول کردن، قبول کردن یک چیز از دو جنبه قابل بررسی است: اقرار به زبان و تصدیق به قلب، زمانی یک شخص مسلمان محسوب می‌شود که به زبان خود اعتراف کند که قرآن کتاب خدا است که توسط حضرت جبرئیل امین بر افضل انبیاء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم نازل شده است و در قلب خود این چیز را باور داشته و در آن شک و شبهه‌ای نداشته باشد، هر اندازه ایمان انسان به قرآن محکم‌تر شود به همان میزان نسبت به قرآن احترام و اکرانش زیادتر می‌گردد، زیرا ایمان به قرآن و تعظیم و تکریم کتاب خدا لازم و ملزوم یکدیگرند.

الله متعال فرموده است: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا} ⁵ ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده‌اید! به خدا و پیغمبرش (محمد) و کتابی که بر پیغمبر نازل کرده است (و قرآن نام دارد) و به کتاب‌هایی که پیش‌تر (از قرآن) نازل نموده است (و هنوز تحریف و نسیان در آن‌ها صورت نگرفته است) ایمان بیاورید. هر کس که به خدا و فرشتگان و کتاب‌های خداوندی و پیغمبرانش و روز رستاخیز کافر شود (و یکی از این‌ها را نپذیرد) واقعاً در گمراهی دورودرازی افتاده است.⁶

مظاهر ایمان و تصدیق

- باور داشتن به اینکه قرآن کلام برحق است و از جانب الله متعال بالایی پیامبرش نازل شده است.
- اعتقاد به اینکه قرآن يك کتاب کامل و شامل است که سعادت دنیا و آخرت را در قبال دارد. الله متعال فرموده است { وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ } ⁷ ترجمه: و ما این کتاب (آسمانی) را بر تو نازل کرده‌ایم که بیانگر همه چیز (امور دین مورد نیاز مردم) و وسیله هدایت و مایه رحمت و مژده‌رسان مسلمانان (به نعمت جاویدان یزدان) است.
- اعتقاد به اینکه قرآن يك کتاب محفوظ و مصون است زیادت، نقصان تحریف و تغییر در آن راه ندارد. خداوند متعال در این مورد فرموده است: {إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ} ⁸. ترجمه: ما خود قرآن را فرستاده‌ایم و خود ما پاسدار آن هستیم (و تا روز رستاخیز آن را از دستبرد دشمنان و از هرگونه تغییر و تبدیل زمان محفوظ و مصون می‌داریم).

دوم: تلاوت و ترتیل

⁵Nisa:136

⁶ Ebu Abdullah Muhammed bin Ahmed Ensari Kurtubi, *Kurtubi El Camiu'l- Ahkâmû'l- Ku'ran*, C.7. Dar al-Hadith, Kahire, 1414, s.394.

⁷ An-Nahl:89.

⁸ Al-Hijr:9.

قرائت و تلاوت دو واژه است که برای خواندن قرآن کریم به کار رفته است، ولی هر یک دارای مفهوم جدا از دیگری است «تلاوت» مخصوص به کتابی است که از روی تقدیس و تعظیم فوق العاده و به قصد پیروی و اتباع خوانده می‌شود؛ اما «قرائت» عام است و شامل خواندن هر کتاب و نوشته‌ای می‌شود. «تلاوت» در لغت به معنای همراهی و دنبال‌روی است ولی «قرائت» عبارت از خواندن کلمات و جملات با صدای بلند است. در ابتدا «قرائت» برای آموختن قرآن و علوم مربوط به آن به کار می‌رفت و کسی که عالم قرآن بود او را «قاری» می‌گفتند، بعدها این اصطلاح برای کسانی رایج گشت که قرآن را با اهتمام خاص و با رعایت قواعد علم تجوید می‌خواندند؛ و «تلاوت» خواندن معمولی توأم با خشوع و خضوع و به قصد کسب برکت و ثواب را می‌گفتند. تلاوت قرآن علاوه بر این که یک عبادت بزرگ است، وسیله مؤثری برای تجدید ایمان نیز است.

الله متعال پیامبرش را امر می‌کند که قرآن را تلاوت کند طوری که فرموده است: { وَأَنْ أُمَّتُكَ أَنْتَ لَكُنْ مِنَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فِيمَا بَدَأَ لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَعَلَّ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنذِرِينَ }⁹ ترجمه: و (به من فرمان داده شده است) این که قرآن را بخوانم (و آن را بررسی و واریسی کرده و خود بفهمم و به دیگران تفهیم نمایم و در همه کارهای زندگی برنامه خویشتن گردانم). پس هر کس (در پرتو آن) رهیاب شود برای (خیر و صلاح و سعادت دنیوی و اخروی) خود رهیاب شده است و هر کس (از قرآن دوری کند و در نتیجه) گمراه گردد (سزای خود را ببیند)؛ و بگو: من فقط از زمره بیم دهندگان هستم (و یکی از پیغمبران خدا بوده و وظیفه ما رساندن فرمان یزدان است و حساب و کتاب بر خدای متان).

خداوند متعال در آیه 121 سوره بقره می‌فرماید: {الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ} ¹⁰ ترجمه: کسانی که کتابشان داده‌ایم آن‌چنان که سزاوار است، آن را تلاوت می‌کنند، و ایشان نیز مؤمن به آن هستند.

تلاوت قرآن کریم بر علاوه این که از حقوق قرآن محسوب می‌شود، تلاوت کننده آن مستحق اجر و ثواب نیز می‌گردد، طوری که در حدیثی پیامبر اکرم صلی الله علیه سلم فرموده است: { مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ، وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا، لَا أَقُولُ (أَلَم) حَرْفٌ، وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ، وَوَاوٌ حَرْفٌ، وَمِيمٌ حَرْفٌ }¹¹. ترجمه: کسی که يك حرف از قرآن را بخواند در برابر آن نیکی و ثواب به دست می‌آورد که هر نیکی معادل ده نیکی است من نمی‌گویم (الم) يك حرف است بلکه می‌گویم الف يك حرف، ميم حرف دیگر، و لام حرف دیگر است.

از آیات و احادیث متبرکه که برمی‌آید که تلاوت قرآن مجید شرایطی دارد که در غیر آن خواندن قرآن نه فایده‌ای دارد و نه پاداشی. شناختن شرایط تلاوت قرآن چیزی است که هر مسلمان مکلف به فراگیری آن است و این شرایط قرار ذیل است:

الف) تجوید: تلاوت قرآن مجید طبق قواعد و ضوابط علم تجوید.

⁹ An-Naml: 19-92.

¹⁰ Al- Baqarah: 121.

¹¹ Ebu İsa Muhammed ibn İsa Tirmizi, (BT), *Sünen-i Tirmizi*, Arap Mirası yayınevi, Beyrut, s.775.

ب) آموزش زبان عربی: برای تلاوت درست قرآن کریم لازم است تا کسانی که به زبان عربی آشنایی ندارند اندکی آن را بیاموزند تا بتوانند قرآن کریم را به صورت درست تلاوت و قرائت کنند.

ج) تلاوت روزانه: به اساس فرموده پیامبر اکرم صلی الله علیه و سلم هر مسلمان باید قرآن کریم را حداقل در یک ماه یک مرتبه ختم نماید و عادت بیشتر صحابه این بود که در یک هفته قرآن را تلاوت می کردند؛ اما در این راه افراط نشود و در کمتر از سه روز قرآن را نباید ختم کرد زیرا در حدیثی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و سلم ثابت شده که عبدالله بن عمرو رضی الله عنه از سول خدا صلی الله علیه و سلم پرسید ای رسول الله در چند روز قرآن را ختم کنم؟ گفتند: در یک ماه؛ عبدالله گفت: من قوی تر از این هستم، راوی کم می کرد و رسول خدا زیاد می کرد تا اینکه رسول خدا صلی الله علیه و سلم گفت: در هفت روز آن را ختم کن، عبدالله گفت: من قوی تر از این هستم، در این اثنا رسول خدا صلی الله علیه و سلم فرمود: کسی که قرآن در کمتر از سه روز ختم کند، معنایش را درست نمی داند.¹²

د) تلاوت به آواز خوش: پیامبر صلی الله علیه و سلم فرموده اند: «زینوا القرآن باصواتکم» قرآن را با صدای زیبایی خود زینت دهید. بناءً علیه هر بنده مؤمن مکلف است حتی الامکان قرآن را به آواز خوش تلاوت کند.¹³

ه) رعایت آداب ظاهری و باطنی: مسلمانان مکلف اند تا در حین تلاوت کلام خدا آداب آن را رعایت کنند که بعضی از این آداب ظاهری است و برخی باطنی، از جمله آداب ظاهری با وضو تلاوت کردن، روبه قبله نشستن و با اعوذ بالله آغاز کردن است؛ و از جمله آداب باطنی این است که در هنگام تلاوت باید عظمت صاحب کلام در قلب مؤمن نقش بندد و با خضوع و خشوع و تدبیر قرآن را تلاوت کند.

و) خواندن با ترتیل: بلندترین درجه تلاوت قرآن این است که آهسته آهسته و با اطمینان خوانده شود، تلاوت قرآن همراه با ترتیل اثرات مطلوبی بر قلب انسان می گذارد؛ خداوند متعال خطاب به رسول خود می فرماید: { وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِیْلًا }¹⁴ ترجمه: و قرآن را شمرده و روشن بخوان.

ز) حفظ: برای این که بتوانیم قرآن مجید را به ترتیل بخوانیم و یا خواندن با ترتیل برای ما مَلَکَه شود باید مقدار زیادی از قرآن کریم را حفظ داشته باشیم.

ح) پاک کردن دهن در وقت تلاوت قرآن کریم: رسول اکرم صلی الله علیه و سلم فرموده است:

¹² Ebu Davud Süleyman bin Ash'ath Sijistani, *Sünen-i Ebu Davud*, Darüsselam, Riyad, 2009, s. 287.

¹³ Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail Buhari, *Sahih Al-Buhari*, Darahiyah Al-Tarath Al-Arabi, Beyrut 2001, s. 928.

¹⁴ Al-Muzzammil:4.

{طیبوا أفواکم بالسواک فإنها طرق للقرآن}. دهن های تان را با مسواک پاک سازید زیرا راه قرآن اند¹⁵.

سوم: فهم قرآن، تذکر و تدبیر در معانی آن

حق دیگر قرآن کریم این است که مطالب و مفاهیم آن به صورت درست درک شود، زیرا هدف از تلاوت قرآن این است که مفاهیم و معانی آن به خوبی دانسته شود.

البته باید دانست که درک مفاهیم قرآن کار ساده و آسانی نیست، بلکه مراحل و مراتب زیادی را می‌طلبد و هر کس طبق استعداد و سعی و تلاش و تدبیر خویش از این خزینه بی‌انتهایی الهی بهره‌مند می‌شود و هیچ‌کس هر اندازه باهوش و کوشا هم باشد نمی‌تواند از برکات و فیوضات آن سیراب شود و تصور کند که قرآن را کاملاً فهمیده است. پیامبر صلی‌الله علیه و سلم در ضمن حدیث مفصلی که در رابطه با قرآن ایراد نمودند فرمود: قرآن گنجی است که هیچ‌وقت جواهر آن کم نخواهد شد و غور و فکر درباره آن به پایان نخواهد رسید¹⁶.

به اساس فرموده پیامبر اکرم صلی‌الله علیه و سلم هر مسلمان باید قرآن کریم را حداقل در یک ماه یک مرتبه ختم نماید و عادت بیشتر صحابه این بود که در یک هفته قرآن را تلاوت می‌کردند. تدبیر در قرآن نیز از حقوق قرآن است طوری که الله متعال فرموده است: { وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ }¹⁷ ترجمه: ما قرآن را آسان ساخته‌ایم، آیا پند پذیرنده و عبرت گیرنده‌ای هست؟

تدبیر و تأمل در معانی و مفاهیم آیات قرآن کریم را در سیره سلف صالح باید جستجو کنیم طوری که از عبدالله بن عمر رضی‌الله عنه روایت شده است که ایشان سوره بقره را در چندین سال حفظ کرده بود زیرا وی هر آیه را که تلاوت می‌کرد در مفهوم و معنی آن می‌اندیشید.

از رسول اکرم صلی‌الله علیه و سلم نیز ثابت شده است که هرگاه آیه‌ی رحمت را مطالعه می‌کرد، رحمت خداوند متعال را مطالبه می‌نمود؛ و هرگاه به آیه عذاب مرور می‌کرد به خداوند پناه می‌برد. به تأسی از این روش پیامبر صلی‌الله علیه و سلم تعداد زیادی از صحابه مانند ابن عباس و ابن مسعود در تفسیر قرآن به حد نبوغ رسیده بودند.

اقسام تدبیر در قرآن: تدبیر در قرآن به دو نوع است:

¹⁵ Ebu Abdullah Muhammed ibn Yezid ibn Majah Qazvini, (BT), *Sunan ibn Majah*, Darüsselam Yayınevi, Riyad, s.291.

¹⁶ Ahmed İbn El-Hasan Beyhaki, *Şuabül-İmân*, Rushd Kitabevi, Riyad, 2003 s. 333.

¹⁷ Al- Qamar:17.

- **تدبر مفصل:** تدبر مفصل آن است که قاری یا شنونده، در مفاهیم قرآن دقت کند در وقت شنیدن یا خواندن آیه پند، عبرت و پند بگیرد و در وقت خواندن آیه عذاب، از خدا خوف و ترسش زیاد شود. وقتی آیات احکام را مطالعه می‌کند در مفهوم و چگونگی حکم آن دقت می‌کند.
- **تدبر مجمل:** تدبر مجمل به معنی استحضار قلب در وقت تلاوت قرآن کریم است به این معنی که آنچه خوانده می‌شود و یا شنیده می‌شود کلام خداوند جل‌جلاله است و ذهن انسان به چیزهای دیگر و جاهای دیگر منصرف و مصروف نشود. چنانچه الله متعال فرموده است: (**إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٍ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ**)¹⁸ ترجمه: به راستی در این (سرگذشت پیشینیان) بیدار باش و اندرز بزرگی است برای آن‌که دلی (آگاه) داشته باشد، یا با حضور قلب گوش فرا دهد.

صورت‌ها و اشکال تدبر

- مطالعه کتاب‌های تفسیر، احادیث و کتاب‌های سیره النبی صلی‌الله علیه وسلم.
- عبرت گرفتن از قصه و داستان‌های قرآنی؛ الله متعال فرموده است: { **لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةً لِّأُولِي الْأَلْبَابِ** }¹⁹ ترجمه: به حقیقت در سرگذشت آنان (یعنی یوسف و برادران و دیگر پیغمبران و اقوام ایمان‌دار و بی‌ایمان، درس‌های بزرگ) عبرت برای همه اندیشمندان است.
- ترس داشتن از آنچه که قرآن بیم می‌دهد و امید داشتن به آنچه وعده می‌دهد. طوری که فرموده است: { **وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا** }²⁰ ترجمه: و به رحمت خدا امیدوار و از عذاب او هراسناک‌اند. چراکه عذاب پروردگارت باید از آن خوشتن را دور و بر حذر داشت.

چهارم: اطاعت، پیروی و عمل کردن به قرآن کریم

چهارمین حقی که قرآن مجید بر مسلمانان دارد، اطاعت از اوامر و به کار بستن احکام آن است، زیرا هدف اصلی تعظیم، تلاوت، تدبر و تفکر قرآن کریم عمل به ارشادات آن است. قرآن کتاب قصه، جادوگری نیست تا صرف به خاطر تلاوت و کسب ثواب مورد بهره‌برداری قرار گیرد. قرآن مجید به‌صراحت می‌گوید که اگر کسی احکام قرآن را به کار نیندازد تلاوت آن و تدبر در مفاهیم آن هیچ سودی نمی‌بخشد.

¹⁸ Qaf:37.

¹⁹ Yusuf:111.

²⁰ Israel:57.

حضرت عبدالله ابن مسعود رضی الله عنه فرموده است: { إِذَا سَمِعْتَ قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا) فَأَرعَهَا سَمْعَكَ، فَإِنَّهَا خَيْرٌ يَأْمُرُ بِهٖ أَوْ شَرٌّ يَنْهَى عَنْهٖ }²¹. یعنی هرگاه این فرموده خداوند جل جلاله را می شنوی (ای کسانی که ایمان آورده‌اید) به‌دقت آن را گوش کن که یا خداوند جل جلاله به خیر امر می‌کند یا از شر منع می‌کند.

صحابه کرام این چنین بودند؛ وقتی آیه حجاب نازل شد زنان صحابه بلا وقفه به آن عمل کردند و حجاب پوشیدند.

وقتی آیه زیر بالای حضرت محمد صلی الله علیه وسلم نازل شد: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ }²² ترجمه: ای مؤمنان! می‌خوارگی و قماربازی و بتان (سنگی که در کنار آن‌ها قربانی می‌کنید) و تیرها (و سنگ‌ها و اوراقی که برای بخت‌آزمایی و غیب‌گویی به کار می‌برید، همه و همه از لحاظ معنوی) پلیدند و (ناشی از تزیین و تلقین) عمل شیطان می‌باشند. پس از (این کارهای) پلید دوری کنید تا این‌که رستگار شوید.

با نزول آیه فوق پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم فرمود: الله متعال شراب را حرام قرار داده است هرکسی که این آیه برایش برسد و چیزی از آن در نزدش باشد پس آن را نه بنوشد و نه بفروشد. مسلمانان شراب‌ها را به زمین ریختند طوری که تا مدت طولانی‌ای در راه‌های مدینه از این که شراب‌های زیادی را به زمین ریخت بودند، بوی شراب احساس می‌شد.²³

همچنان صحابه کرام در عمل کردن به قرآن به حدی مشتاق بودند که وقتی آیه‌ای تحویل قبله نازل شد اولین نمازی که در آن تحویل قبله صورت گرفت نماز عصر بود که تعدادی از صحابه با آن حضرت صلی الله علیه وسلم نماز را ادا نمودند؛ وقتی تعدادی از صحابه‌ای که با پیامبر نماز خوانده بودند و قبله تحویل شده بود از کنار گروهی از مسلمانان که در حال رکوع بودند عبور کردند و گفتند که به خدا شهادت می‌دهیم که ما با رسول الله نماز ادا کردیم و دیدیم که قبله تحویل نموده است، آن‌ها وقتی صدای آن را شنیدند، خود را به سوی بیت‌الحرام دور دادند.²⁴

حق عمل به قرآن همه ابعاد زندگی را شامل می‌شود از عقیده شروع تا عبادت و احکام؛ از زندگی فردی شروع تا خانواده و اجتماع؛ از اخلاق شروع تا سیاست، اقتصاد و اخلاق همه عرصه‌ها را دربر می‌گیرد. انسان مسلمان باید در همه عرصه‌ها پایبند به قرآن بوده و آن را سرمشق زندگی خود قرار دهند، از این رو باید عمل به قرآن هم عقیده و سلوک باشد، پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم چنین بودند طوری که عایشه صدیقه رضی الله عنه فرموده‌اند: اخلاق پیامبر قرآن بود، یعنی همه سلوک گرفتارش در روشنایی قرآن بود.

پنجم: حق تحاکم به قرآن

²¹ Emad el-Din Ebî el-Fida İsmail İbn -İ Kesir, (BT), *Kuran-ı Kerimin Tefsiri*, s.91.

²² Al- Maidah:90.

²³ Ebul Hüseyin Müslüman bin Haccac Kasiri Nişaburi, *Sahih-i Müslim*, Darüsselam Yaynevi, Riyad 2000, s.689.

²⁴ Nişaburi, a.g.e., s.214.

یکی دیگر از حقوق قرآن بر مسلمان این است که حکم فیصله باید بر بنای قرآن صورت بگیرد و هیچ حکم و دستوری برخلاف قرآن صادر نشود، برای هیچ مسلمانی جواز ندارد که برخلاف قرآن فیصله‌ی را صادر نماید و یا دعوی را حل و فصل کند طوری که الله متعال فرموده است:

{ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ }²⁵ ترجمه: و هر که بر وفق آیاتی که خدا نازل کرده است حکم نکند، کافر است.

پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم فرموده‌اند: {لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جُنْتُ بِهِ} ترجمه: هیچ‌یک از شما ایمان ندارد مگر این‌که خواهش‌ات را تابع چیزی گرداند که من آورده‌ام.

برای کسی که هنوز در تلاش حق سرگردان است و می‌خواهد بعد از مطالعه دقیق قرآن و پی بردن مطالب آن تصمیم بگیرد که آیا این کتاب بر حق است یا نه تعیین قید و شرطی لازم نیست ولی برای کسی که به قرآن ایمان دارد و معتقد است که قرآن کتاب آسمانی است، الزامی است که قرآن را فقط به این خاطر بخواند که از لحاظ فکر و عمل در زندگی‌اش تغییر آورده و او را به سوی رستگاری دنیا و آخرت رهنمون شود.

ایجاد این کیفیت در نفس انسانی نقطه آغاز هدایتی است که در کتاب خدا مضمراست و بعداً هر اندازه رابطه او با کتاب الهی محکم‌تر شود به همان اندازه بر میزان هدایتش افزوده خواهد شد.

ششم: تعلیم، تبلیغ و تبیین

حق ششم قرآن بر بنده مسلمان این است که طبق استعداد و صلاحیت خود اوامر، نواهی و مفاهیم آن را به دیگران برساند.

تبلیغ و رساندن احکام قرآن کار اصلی پیامبر اکرم صلی الله علیه وسلم بود که بعد از رحلت ایشان به آحاد امت منتقل گردید و هر یک از افراد امت اسلامی به‌اندازه توان و استعداد خود در برابر این مسئولیت بزرگ جوابگو خواهند بود. {هَذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَلِيُنذَرَ أُولُو الْأَلْبَابِ}²⁶ ترجمه: این (قرآن) به عموم مردم ابلاغ می‌گردد تا ترسانده شوند و بدانند که خداوند یکی بیش نیست و خردمندان (از خواندن قرآن) پند و اندرز گیرند (و خویشان را در پرتو آن از آتش دوزخ دور کنند و به بهشت برسانند).

تعلیم و آموزاندن قرآن مجید نیز بخشی از تبلیغ آن است ولی بلندترین مرتبه تبلیغ «تبیین» است؛ یعنی فقط رساندن احکام قرآن به دیگران کافی نیست، بلکه باید آیات آن را کاملاً توضیح داده و در هنگام تبلیغ سطح فکری مردم و شرایط زمانی و

²⁵ Al- Maidah:44.

²⁶ Ibrahim:52.

مکانی‌شان در نظر گرفته شود و با اسلوبی حکیمانه و جذاب ارائه گردد و برای هر قوم و ملتی به زبان ساده خودشان و بدون تکلف بیان شود.

کسی که به این حق عمل می‌کند پیامبر اسلام بشارت خوبی را برایش داده است طوری که فرموده‌اند: **﴿نَصَرَ اللهُ إِمْرَأَ سَمِعَ مَنَا شَيْئاً فَبَلَّغَهُ كَمَا سَمِعَ فَرَبْ مَبْلَغَ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ﴾**²⁷.

ترجمه: زیباروی گرداند خداوند متعال کسی را که چیزی را از ما شنید سپس او را طوری که شنیده به دیگران رساند، بسیاری از مبلغینی هستند که با استعداد تراز شنونده می‌باشند.

روش‌های تبلیغ قرآن کریم

● تعلیم و آموزش قرآن، طوری که الله متعال فرموده است: **﴿كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ﴾**²⁸ ترجمه: همچنین (برای تکمیل نعمت خود بر شما) پیغمبری را از خودتان در میانتان برانگیختم که آیات (قرآن) ما را بر شما فرو می‌خواند (و نشانه‌های وحدانیت و عظمت خدا را در گستره جهان به شما می‌نمایاند) و شمارا پاکیزه می‌دارد (از رذایلی همچون زنده‌گور کردن دختران و خونریزی‌ها و کشتن فرزندان از ترس فقر و فاقه و غیره؛ و با کاشتن نهال فضائل در اندرون‌تان، شمارا سرور و سرمشق دیگران می‌سازد) و به شما کتاب (قرآن) و حکمت (اسرار و منافع احکام) را می‌آموزد (تا با حفظ نظم و لفظ قرآن و بهره‌مندی از نور آن، به زندگی خویش حیات و تحرک بخشید و با استفاده از سنت عملی و سیرت نبوی، به احکام شریعت آشنا گردید)؛ و به شما (به همراه کتاب و حکمت) چیزی یاد می‌دهد که نمی‌توانستید آن را بیاموزید (چون وسیله آموزش آن، اندیشه و نگاه نیست، بلکه باید از راه وحی آموخته شود. همانند اخبار عالم غیب و اشارات علمی و بیان سرگذشت پیغمبران و احوال پیشینیان، که نه‌تنها برای اعراب بلکه برای اهل کتاب نیز مجهول بود).

پیامبر اکرم صلی‌الله علیه وسلم فرموده‌اند: **(خیرکم من تعلم القرآن وعلمه)**²⁹ ترجمه: بهترین شما کسی است که قرآن می‌آموزد و به دیگران نیز می‌آموزاند.

● ترجمه و تفسیر قرآن کریم به زبان‌های مختلف دنیا یکی دیگر از روش‌های تبلیغ قرآن است.

● برگزاري دوره‌های تفسیر و ترجمه قرآن کریم.

هفتم: تعظیم و اجلال قرآن کریم

²⁷ Tirmizi, (BT), 716.

²⁸ Al-Baqarah: 151.

²⁹ Buhari, a.g.e. s.928.

هیچکس در این اختلاف ندارد که عظمت کلام به عظمت گوینده آن تعلق دارد اگر گوینده معظم بوده باشد کلام نیز با عظمت و با حرمت است طوری که آمده است کلام الملوك ملوک الکلام یعنی سخن پادشاهان پادشاه سخن‌ها است، اگر در حق مخلوقات چنین باشد در حق خالق چه خواهد بود، بدون شك که کلام پروردگار به همان اندازه که پروردگار ذات با عظمت است کلامش نیز با عظمت است. این اعزاز و اکرام را در عمل سلف صالح خوبتر دیده می‌توانیم، عکرمه رضی‌الله‌عنه که یکی از صحابه جلیل‌القدر بود، قرآن کریم را می‌گرفت در روی خود می‌مالید و می‌بوسید، تعظیم می‌کرد و گریه می‌کرد و می‌گفت این کلام و سخن پروردگار من است.

صورت‌ها و اشکال تعظیم قرآن

- **خاموشی در هنگام تلاوت:** یکی از صورت‌های تعظیم قرآن این است در وقت تلاوت آن انسان خاموش باشد، طوری که الله متعال فرموده است: (وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ)³⁰ ترجمه: وقتی که قرآن خوانده شود به آن گوش دهید و خاموش باشید تا که مورد ترحم قرار گیرید.
- **فروتنی و تواضع در وقت تلاوت قرآن کریم:** الله متعال در این مورد فرموده است: {وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ}³¹ ترجمه: و آنان هر زمان بشنوند چیزهای را که بر پیغمبر نازل شده است (از شنیدن آیات قرآنی متأثر می‌شوند و) بر اثر شناخت حق و دریافت حقیقت، چشمانشان را می‌بینی که پر از اشک (شوق) می‌گردد (و زبانشان به دعا باز می‌شود و) می‌گویند: پروردگارا! (به تو و پیغمبران تو و همه کتاب‌های آسمانی و بدین آیات قرآنی) ایمان داریم (و خویشتن را در پناه تو می‌داریم) پس (ایمان ما را بپذیر و) ما را از زمره (امت محمدی که) گواهان (بر مردم در روز رستاخیزند) بشمار آور.
- **لمس کردن قرآن در حالت پاکی:** الله متعال در این مورد فرموده است: {لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ} یعنی قرآن را لمس نکند مگر انسان‌های پاک. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم فرموده است: (لَا يَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلَّا طَاهِرٌ) یعنی قرآن را جز انسان‌های پاک کسی دیگر لمس نکند.
- **قرآن کریم را در معرض توهین قرار ندادن:** یعنی مسلمان کاری را نکند که سبب توهین قرآن شود، از همین خاطر است که پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وسلم مسلمانان را از سفر کردن با قرآن به سرزمین دشمن منع نموده است تا به آن توهین صورت نگیرد.

³⁰ Al-A'raf: 204.

³¹ Al-Maidah: 83.

● قرآن کریم را در زمین نگذاشتن: چنانچه الله متعال فرموده است: {مَرُؤَعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ} ³² (عبس:14). ترجمه: (نامه‌هایی که) فرا و بالا (از کلام بشر) و دارایی مکانت و منزلت و الایند (و دور از هرگونه تحریف و آمیزش) و پاک (از هر نوع شائبه خرافات و عقاید باطل و فاسد و زدوده از نقص و کموکاست) هستند.

³² Abasa:14.

نتیجه‌گیری

این‌ها حقوقی است که قرآن مجید بر همه ما دارد و ما به حیث مسلمان مکلفیم به فکر ادا کردن آن‌ها باشیم، ما آن ملت خوش نصیبیم که کلام پاک خدای متعال، محفوظ و سالم نزد ما موجود است؛ این امر از یک لحاظ باعث افتخار ماست ولی از جانب دیگر مسئولیت بزرگی را به عهده ما می‌گذارد که بی‌توجهی به آن باعث خسارت دنیا و آخرت ما می‌شود از تحقیق هذا نتایج ذیل حاصل گردید:

1. قرآن کریم کتاب الله متعال است، این کتاب مانند سایر کتب آسمانی تحریف و تبدیل نشده است بلکه به همان حالت اصلی خویش محفوظ و مصون مانده است این امر باعث می‌شود که ایمان و باور مسلمانان نسبت به آن قوی شود.
2. با توجه به وجایی که در تحقیق حاضر بالای مسلمانان ثابت گردید، تاهنوز حقوقی را که قرآن کریم دارد به صورت درست و اساسی ادا نکرده اند.
3. مسلمانان مسئولیت بزرگی در قبال قرآن کریم و کتاب الهی دارند، قبل از مسلمانان بنی‌اسرائیل حامل کتاب الهی بودند ولی چون نتوانستند به خوبی از عهده این مسئولیت عظیم برآیند، خداوند متعال این افتخار را به امت حضرت محمد صلی‌الله علیه و سلم بخشید و آنان را چنین هشدار داد: {مَثَلُ الَّذِينَ حُمِلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ} ³³ ترجمه: مثل کسانی که تورات به آن‌ها داده شده و بدان عمل نمی‌کنند مثل آن خر است که کتاب‌هایی را حمل می‌کند. بد مثلی است مثل مردمی که آیات خدا را دروغ می‌شمرده‌اند؛ و خدا ستمکاران را هدایت نمی‌کند.

³³ Al-Jumu'ah: 5.

Reference

AL-HAYTHAMI, N. A. ibn A. B., *Al-Zayyad Complex and the Source of Benefits*, Beryti, Dar Al-fikr.

AL-KURDI, M. T., (BT), *Historia Sancti Quran est* (Vol. I).

AL-OBAID, A. bin S., (BT). *Collectione Sancti Quran*.

BEYHAKİ, A. İbn E.H., *Şuabü'l-İmân*, Rushd Kitabevi, Riyad 2003.

BUHARİ, E. A. M.bin İ., *Sahih Al-Buhari*, Darahiyah Al-Tarath Al-Arabi, Beyrut 2001.
Eter Noureddine, (BT), scientia Sancti Quran.

İBN-İ KESİR, E. el-Din E. el-F., İ., (BT), *Kuran-ı Kerimin Tefsiri*.

Kuran-ı Kerim.

KURTUBI, E. A. M. bin A. E., *Kurtubi El Camiü'l- Ahkâmü'l-Ku'ran*. C.7. Dar al-Hadith, Kahire 1414.

NIŞABURI, E. H.M. bin H. K., *Sahih-i Müslim*, Darüsselam Yayınevi, Riyad 2000.

QAZVINI, E.A. M. ibn Y. ibn M., (BT), *Sunan ibn Majah*, Darüsselam Yayınevi, Riyad.

SIJISTANI, E.D. S. bin A., *Sünen-i Ebu Davud*, Darüsselam, Riyad 2009.

ŞAIBANI, A.ibn H., (BT), *El Müsned İmam Ahmed*.

TIRMIZI, E. İ. M.ibn İ., (BT), *Sünen-i Tirmizi Arap Mirası Yayınevi*, Beyrut.